

Vasile Lovinescu și metoda sa hermeneutică

Elena-Alina BĂRBUȚĂ
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Abstract: This study is an analysis of the phenomenon of critical perception of Vasile Lovinescu. Our research provides the theoretical basis of critical reception; we propose a definition of this criticism criteria, topology, methods and criteria essential to the discourse of literary criticism. The first part analyzes the phenomenon of *ars interpretandi* regarding the multiplication and diversification of criticism. The second part offers some key access to the critical text concerning Vasile Lovinescu's interpretation. The conclusions propose the image of the hermeneut who analyzes, explains and offers new ways of reception of the literary text. So, our research aims to examine the main characteristics of criticism and we intend to prove that Vasile Lovinescu is a hermeneut through his original methods of interpretation.

Keywords: *hermeneut, aesthetic vision, mythocriticism, The Primordial Tradition, guenonism.*

Pentru a putea vorbi de metoda hermeneutică a lui Vasile Lovinescu, trebuie să admitem calitatea lui de hermeneut, adică de autoritate capabilă să instaureze noi principii de interpretare. Interesant ar fi de aflat ce anume a condus la dorința de interpretare și, mai ales, sub ce auspicii a apărut. Pentru stabilirea acestor chestiuni, este necesară o sondare a viziunii sale despre lume, una care include simbolul, în vederea definirii punctelor de interes ale scriitorului, care îi solicită perspectiva de interpret.

Astfel, plecând de la ideea că Vasile Lovinescu este un reprezentant al științelor tradiționale, în țesătura cărora trec nefiltrate conținuturi ezoterice ale lumii în care trăim, putem să creionăm un prim portret spiritual al acestuia, în centrul căruia să fixăm pasiunea lui pentru aspecte metafizice. În încercarea de a le desluși, el construiește un demers interpretativ, în virtutea căruia apare ca un tâlmaci al fenomenelor cu încărcătură anagogică, toate reductibile la un singur numitor comun: Marea Tradiție Primordială. Spre aceasta își orientează cercetătorul întreaga lui atenție, convins că, odată descoperită, îi va recepta corect învățăturile. Acestea, la rândul lor, sunt transmise prin intermediul unor mesaje inițiatice, strecurate, în mod criptat, în elementele constituente ale realității de zi cu zi. Forma exoterică a acestora se articulează în simboluri răspândite pretutindeni, dar identificate doar parțial.

Folosind ca premisă a demersului cognitiv propria convingere despre lume, potrivit căreia *Tot ce ne înconjoară e un simbol*, Vasile Lovinescu se dedică simbologiei, în măsura în care vede în aceasta o știință veche, exactă, implacabilă, ce nu permite inflexiuni semantice sau normative, mai riguroasă chiar decât celelalte, după părerea sa, deoarece „procede din principii axiomatice imuabile, vechi de când lumea” [Lovinescu, 1989: 10]. Astfel, toate eforturile sale de cercetare sunt direcționate spre descoperirea simbolurilor,

respectiv cele de natură tradițională. În viziunea lui, învecinată cu teoriile lui Ananda Coomaraswamy și cu principiile doctrinare ale lui René Guénon, i se oglindește afinitatea față de curentul spiritualist *philosophia perennis*. Potrivit acestuia, există un fond valoric comun, în care se păstrează toate marile secrete ale omenirii sub formă criptată. Ele sunt exteriorizate cu ajutorul simbolurilor, însă înțelesurile acestora nu pot fi stabilite decât printr-un cod de explicare unanim acceptat.

Adeziunea sa pentru doctrina estetică a unui asemenea curent cultural-spiritual îl face pe Vasile Lovinescu să vadă și să interpreteze anumite semne acolo unde ceilalți văd doar o manifestare a unor principii convenționale. De exemplu, un tablou al lui Nicolas Poussin, o bucată muzicală de Mozart, opera lui Shakespeare, Dante sau piesele din teatrul antic sunt tot atâtea pretexte pentru autor în a pune în practică propriile cunoștințe despre dezlegarea simbolurilor, etalându-și totodată metoda hermeneutică. Una care, în principal, face apel la simboluri, motiv pentru care o vom numi metodă simbolică. Prin intermediul acesteia, cercetătorul se apropie de diferite zone culturale, în care presupune că sunt camuflate mesajele inițiatice spre care tinde în calitatea sa de reprezentant al științelor tradiționale.

Tot din această poziție, face supoziții cu privire la primele loji masonice apărute în Moldova – ele însele învăluite într-o aură ezoterică –, precum la posibilitatea ca Brâncoveanu, de exemplu, să fi fost căpetenia Masoneriei muntene. În aceeași ordine de idei, un personaj istoric, destul de puțin popularizat, ca Ciubăr-vodă, ar fi reprezentarea Monarhului Ascuns, varianta a Regelui Lumii din doctrina guénoniană. La aceeași poziție aspiră, tot în viziune lovinesciană, și figura legendară a lui Ștefan cel Mare, iar autorul dezvoltă, în acest sens, o argumentare solidă, bazată pe interpretarea în grilă proprie a simbolurilor identificate. În aceeași manieră, aflăm din studiul despre *Icoana Arhanghelului* că cele două capete de pe umerii lui Mihail nu sunt altceva decât capete de ciobani daci, ceea ce îl ajută pe interpret să demonstreze că tradițiile precreștine au existat în spațiul dacic până în secolul al XVII-lea. De unde importanța arealului carpato-danubiano-pontic în conservarea tradițiilor ce provin din timpuri primordiale, temă pe care Lovinescu a abordat-o prin prisma etnocentrismului în studiul publicat inițial în limba franceză *Dacia Hiperboreană*.

Atras de tematica importanței spațiului dacic în păstrarea și perpetuarea adevărilor ontice cu încărcătură metafizică, Lovinescu construiește o veritabilă demonstrație, ce gravitează în jurul etnocentrismului. Convins că Dacia a reprezentat centrul lumii străvechi, el încearcă, pe de o parte, să culegă de aici reminiscentele tradiției primordiale, iar pe de altă parte, să le înțeleagă și să le transmită mai departe. Salvagardarea informațiilor cu substrat metafizic, ce ar putea spori posibilitățile individului de cunoaștere, reprezintă pentru cercetător principalul său obiectiv, într-un demers sprijinit pe simboluri. Conducându-se în traseul căutărilor sale, Vasile Lovinescu se declară mulțumit atunci când reperează indicii sacre în diferitele forme ale existenței profane. Interpretându-le, el efectuează, în fond, un exercițiu hermeneutic, care, în acest fel, îi validează cercetarea. Astfel, întregul său efort de documentare și de punere în practică a observațiilor culese îl recomandă ca pe un erudit interesat să dea temei argumentărilor sale, făcând totodată distincția dintre simbolog și hermeneut: dacă primul tratează simbolurile de pe axa științifică, insistând asupra componentelor lor teoretice, al doilea le interpretează sensurile, într-o manieră euristică în care accentul este pus nu atât pe adevărul exprimat, cât pe coerența argumentării, într-un discurs în care tonul persuasiv este esențial.

Optăm pentru varianta de hermeneut a lui Vasile Lovinescu, iar pentru a o evidenția, vom face referire la textele lui Creangă, supuse unei analize din punctul de vedere al simbolurilor valorificate. În plus, adăugăm poziția sa de reprezentant al științelor tradiționale, care vede în folclor sau, după caz, în unele opere culte, un spațiu optim de

depozitare a învățăturilor sacre, transmise codat prin anumite simboluri. Responsabili de criptarea mesajelor inițiatice sunt cei care le emit, de regulă reprezentanți ai unor organizații cu caracter secret. Convins de existența acestora, precum și de rolul de netăgăduit pe care îl joacă în transmiterea unor asemenea informații, Lovinescu ajunge să-i considere pe cei mai cunoscuți scriitori din literatura română, Mihai Eminescu și Ion Creangă, drept inițiați în tainele tradiției primordiale, introducând deliberat în opera lor elemente simbolice, tocmai pentru ca ele să ajungă în mod sigur la o cât mai vastă categorie de cititori.

Există, în opinia aceluiași interpret, și situații în care scriitorii, deși utilizează simboluri ce aparțin tradiției primordiale, totuși nu devin operatorii acestora, ei rămânând în registrul estetic. În acest caz, simbolul poate și trebuie privit doar din perspectivă artistică, el netrasmisând mesaje cu valențe inițiatice. Așa se întâmplă cu Tudor Arghezi și Ion Barbu care, folosindu-se de simboluri ale tradiției primordiale, „s-au menținut pe un plan pur estetic, fără să le vivifice, să le umple de viață și să facă din ele altceva decât niște coji goale bine sunătoare” [Pop-Curșeu, 2013: 440].

Cel mai ilustrativ studiu despre relația simbolurilor cu tradiția primordială și, implicit, despre relația mesajelor cu caracter inițiativ și principalul lor depozitar, opera beletristică, este *Creangă și creanga de aur*. În paginile acestuia, scriitorul își pune în valoare cel mai bine metoda sa hermeneutică, și anume interpretarea cu ajutorul simbolurilor. Fără să cădem în capcana de a-l considera doar un simbulog, ne propunem să-l numim pe Vasile Lovinescu un hermeneut al simbolurilor tradiționale, pe care încearcă să le explice pentru a le salva sensurile primordiale. Numai ținând cont de această intenție a cercetătorului, devenită element-pivot al întregului său demers demonstrativ, putem accede la interpretările sale, care, altfel, pot părea dacă nu fanteziste, atunci neverosimile, stârnind reacții diferite: de la amuzament la consternare. În această optică bivalentă, ar putea fi privită următoarea frază: „E posibil ca Ion Creangă să fi fost o piesă de racord între lumea exterioară și o organizație secretă de povestași cu caracter inițiativ” [Lovinescu, 1989: 23], la care se adaugă alte asemenea afirmații cu tentă explicativă, în virtutea cărora protagoniștii din *Soacra cu trei nurori* și *Povestea porcului* trimit invariabil la personaje din mitologia hindusă ca Purușa și Prakriti, în timp ce concluziile privitoare la *Prostia omenească* sunt „seducătoare prin aparentul lor paradox: adevărul prost e tatăl, care pleacă de acasă, demitizând lumea prin bunul lui simț mărginit și răspândind peste tot filozofia lui raționalistă și pozitivistă (!)” [Pop-Curșeu, 2013: 439].

Din același scenariu hermeneutic al decriptării simbolurilor din perspectiva tradiției primordiale fac parte și analogiile dintre capra din *Capra cu trei iezi* și semnul ternarului care indică zenitul. Acesta, la rândul lui, privit simbolic, exprimă „o lume opusă, cealaltă jumătate a unui tot” [Lovinescu, 1989: 68]. Semnificațiile stabilite invocă rădăcini comune ale unor simboluri care, în fond, alcătuiesc tradiția primordială. Așa se explică interpretarea de „capră uranică” pentru personajul principal al unei povești în care antagonistul este reprezentarea „Tălpii Iadului”, în vreme ce cei trei iezi sunt variante ale celor trei gune universale. În această calitate simbolică, entitățile respective „imprimă în același timp, un caracter de unicitate și de diversitate Universului, determinând Exaltarea, Amploarea și cufundarea în Abis” [Lovinescu, 1989: 69], ceea ce conduce la următoarea concluzie: „E firesc ca ternarul *gunelor* să caracterizeze și pe cei trei iezi, care, oricât de astrală le-ar fi ființa, aparțin încă manifestării informale” [Lovinescu, 1989: 69].

Cu „același zel tălmăcitor” [Rachieru, 2012: 140], ne asigură Adrian Dinu Rachieru, Vasile Lovinescu vede în baba din *Povestea porcului* „rădăcina tenebroasă a lumii” (p.272), în timp ce pelerinajul lui Harap-Alb îi prilejuiește hermeneutului, după spusele aceluiași critic literar, „o fundamentare doctrinală” [Rachieru, 2012: 141], „aplaudând perfecțiunea androgenului” [Rachieru, 2012: 141]. Dacă protagonistul basmului este, în interpretarea

simbolică propusă, o variantă a Avatarului/Mântuitor, care, prin probele trecute, intră în posesia unui destin excepțional, atunci antagonistul, ca „agent cosmic” [Rachieru, 2012: 142]. se autodefineste, își „murmură secretul” [Lovinescu, 1989: 308]. Privit în ansamblu, într-o interpretare simbolică de natură guénoniană, basmul *Povestea lui Harap-Alb*, raportat mitului celtic, ar putea fi și „schema unui roman cavaleresc [Rachieru, 2012: 135]. Dacă traseul personajului eponim se circumscrie unei inițieri, atunci totul se cuvine citit în regimul simbolurilor: orice gest, orice cuvânt, orice element al locurilor sau al întâmplărilor se înfățișează ca un semn. Textul apare, astfel, nu ca o suită, ci ca o erupție de simboluri, lectura-interpretare fiind drumul obsedant aglomerat al acumulărilor simbolice.

Dintre acestea, exemplificăm *cocoșul* din *Punguța cu doi bani*, care, în viziunea interpretului, este „cocoșul solar ce reprezintă autoritatea sacerdotală, boierul, nobilimea răzvrătită” [Lovinescu, 1989: 5], în timp ce „punguța zvârlită în drum, căreia nimeni nu-i dă nicio atenție este echivalentul cu ceea ce se numește în simbolul masonic «Piatra din vârful Unghiului» sau «cheia din boltă»” [Lovinescu, 1989: 101]. Și tot despre aceeași punguță, în interpretare simbolică, aflăm că este „Athanorul chimic ce conține cele două principii complementare fundamentale, prelabile oricărui început de transmutațiune” [Lovinescu, 1989: 99]. În privința celor *doi bani* din interiorul punguței, suntem informați, pe baza aceluiși principiu simbolic, că reprezintă perechea Purușa-Prakriti, deoarece în ea erau două monede: una de aur și alta de argint. Tot o reprezentare a perechii hinduse primordiale sunt și personajele antagonice *moș* și *babă*, din *Povestea porcului*, entitatea animalieră, la rândul ei, fiind o variantă a Mistrețului Alb, adică cel de-al treilea Avatar al lui Vișnu (cel care s-a coborât pe pământ sub înfățișarea Mistrețului Alb). Însă, receptarea corectă a acestor date de către un cititor neinițiat în tainele mitologiei hinduse nu ar fi posibilă, fapt ce îl îndreptățește pe autor să afirme următoarele: „Cetitorul neobișnuit cu disciplinele tradiționale nu poate realiza importanța capitală a faptului că un povestăș moldovean țăran pomenește de aceste lucruri fundamentale, când de o influență hindusă nu poate fi vorba” [Lovinescu, 1989: 220].

Așadar, în afara cunoașterii schemei simbolice pe care Lovinescu o pune în lucru pentru a-și urmări obiectivele operaționale, nu avem acces la o înțelegere corectă a demonstrației sale, care poate oricând să alunece în derizoriu. Ceea ce înseamnă că, pentru o receptare completă nu doar a exegezei lovinesciene, ci a tuturor silogismelor care îi sprijină demonstrația, trebuie, mai întâi, să ne familiarizăm cu grila simbolică folosită. Abia pe urmă argumentările sale vor căpăta relevanță și se vor înscrie într-un demers ce face apel la simbol pentru exercitarea funcției hermeneutice, pledând pentru o metodă bazată ea însăși pe simbol. Așa ia naștere o scriere interesantă din punct de vedere stilistic, în care latura euristică se dă la o parte, pentru a elibera drumul către o digresiune cu un centru de greutate implacabil: reactivarea sensurilor tradiției primordiale. Pune în slujba acestui demers o măiestrie artistică incontestabilă, dar și o rigoare de origine științifică, prin care autorul își impune punctul de vedere.

În întreg demersul său interpretativ, referitor la simbolurile recurente în opera lui Creangă, Vasile Lovinescu dovedește „o erudiție impresionantă, pusă în mișcare pentru a arăta că scrierile humuleșteanului folosesc un limbaj simbolic, a cărui cheie amenință să se piardă” [Zaciu, Papahagi, Sasu, 1998: 771]. Toate aceste supoziții și speculații dobândesc caracter operațional doar dacă sunt receptate prin grila simbolică implementată de Vasile Lovinescu printr-un scenariu hermeneutic din care nu lipsesc coeziunea expunerii, forța sugestiei, abilitățile argumentative, care transformă discursul autorului într-o prelegere despre importanța cunoașterii simbolurilor ce derivă din Marea Tradiție Primordială. Odată

acceptată schema de lucru oferită de cercetător, totul capătă coerență, iar adeziunea cititorului la punctele de vedere prezentate devine din ce în ce mai sigură.

Astfel, cititorul textelor lovinesciene, odată captat de tonul persuasiv al autorului, iar pe urmă sedus de înălțuirea ludică a exemplelor, ajunge să problematizeze el însuși cu privire la aspectele aflate. Înțelegând că metoda simbolică este un bun instrument de decodificare a anumitor semne din existența noastră cotidiană, cititorul scrierilor lui Vasile Lovinescu se va transforma el însuși într-un interpret al realității înconjurătoare, folosind ca element promotor ideea hermeneutului potrivit căreia *Tot ce ne înconjoară e un simbol*. Această teză a fost folosită de savant nu doar pentru a înțelege componentele ezoterice ale realității, dar și pentru a le potența importanța. Așa se explică apropierea sa de literatură, domeniul cel mai ferit pentru dezvoltarea simbolurilor de orice fel. În intenția sa declarată de a le identifica și a le interpreta conform principiilor sale culturale și spirituale, ajunge să interpreteze rolul unui exeget care inventariază textele literare prin metode insolite. În realitate însă, este vorba de truda susținută a unui adept al științelor tradiționale, care a găsit în anumite opere însemne ale tradiției primordiale. Scoțându-le la iveală, cercetătorul le devoalează sensurile într-un efort angajat în demersul hermeneutic pe care îl inițiază și care i-a determinat pe critici să spună că „exegezele lui Lovinescu constituie un bun câștigat și probează, cât se poate de convingător, organicitatea excepțională a culturii noastre” [Zaciu, Papahagi, Sasu, 1998: 771]. Ba chiar în unele cazuri, susțin aceleași voci, „acestea umplu un gol față de analizele destul de rigide, seci, de tip semiotic și structuralist” [Zaciu, Papahagi, Sasu, 1998: 771].

Având convingerea că opera lui Ion Creangă însumează cele mai importante mituri din cultura universală, în care se reifică la nesfârșit, printr-un clivaj temperamental și spiritual, simbolurile, Vasile Lovinescu s-a apropiat de acestea din urmă, spre explorarea conținuturilor și relevarea sensurilor. A făcut acest lucru de pe poziția inițiatului, adică a celui care știe multe nu doar despre simboluri, ci și despre ponderabilitatea lor într-o lume guvernată de rațiune. Încercând să o substituie cu intuiția, se va folosi de aceasta pentru a descoperi zonele acoperite de simboluri, însă nu va renunța la rigoarea științifică în examinarea lor.

Dincolo de orice aprecieri critice, potrivit cărora interpretarea lui Vasile Lovinescu ar constitui un element de noutate în registrul exegetic românesc, nu trebuie ignorată miza acesteia, și anume aceea de identificare, recuperare și explicitare a sensurilor inițiatice transmise prin mesaje care, uneori, se pot găsi în perimetrul literaturii. Situație în care hermeneutul, selectând simbolurile în care pot fi încapsulate învățăturile ontice primordiale, realizează o analiză a acestora printr-o metodă care le incumbă, și anume metoda simbolică.

BIBLIOGRAFIE

- Dinu-Rachieru, Adrian, 2012. *Ion Creangă – spectacolul disimulării*, Timișoara.
Lovinescu, Vasile, 1989. *Creangă și creanga de aur*, București, Editura Cartea Românească.
Pop-Curșeu, Ioan, 2013. *Magie și vrăjitorie în cultura română*, Iași, Editura Polirom.
Zaciu, M., Papahagi, A., Sasu, A., 1998. *Dicționarul scriitorilor români*, București, Editura Garamond.